

SAJTÓ - SAJTÓJOG NÉLKÜL?

KÉPESSY IMRE

JOG történet

A HUN-REN-ELTE
Jogtörténeti Kutatócsoport
blogja

A SZERZŐ:

DR. KÉPESSY IMRE

A HUN-REN-ELTE

JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT

TUDOMÁNYOS MUNKATÁRSA

KEPESSY.IMRE@AJK.ELTE.HU

2024. szeptember 16.

Az 1848. évi sajtótörvény elfogadása fontos mérföldkő nemcsak a hazai sajtó jog fejlődésében, hanem a polgári Magyarország megteremtésében. A jogszabály a magyar alkotmánytörténetben első alkalommal deklarálta a sajtó szabadságát, és a cenzúra eltörlésén túl (a kor liberális eszméit tükrözve) bevezette a sajtóperekben az esküdt-széki bíraskodást. A törvénycikk rendelkezései nem érvényesülhettek sokáig a gyakorlatban, miután az 1848 decemberében trónra lépett Ferenc József néhány kivételtől eltekintve nem ismerte el az áprilisi törvények érvényességét. Az 1850-es években a bécsi kormányzat a sajtó erőteljes állami kontrolljára törekedett, és az 1852-ben kihirdetett *Press-Ordnung* ezen ambíciók jegyében „született”.

Az 1852. évi sajtórendtartás valamennyi időszak kiadvány esetében kötelezővé tette, hogy a kiadó a forgalomba hozatalt megelőzően

legfeljebb egy órával korábban letegyen egy, a felelős szerkesztő által aláírt példányt az illetékes rendőrkapitányságon, vagy az államügyészségen. Ha nem érkezett kifogás a hatóság részéről, megindulhatott a terjesztés, ellenkező esetben viszont komoly anyagi veszteséggel kellett szembenézni. Mindez erőteljes öncenzúrához vezetett a birodalom egészében, aminek eredményeként a korszak egyik

leghírhedtebb jogszabályává vált a *Press-Ordnung*.¹

A neoabszolutizmus rendszerének bukását, és az Októberi Diploma elfogadását követő átmeneti időszakban a sajtó alkotmányát korlátozottan visszanyerő Magyarországon az egyik legfontosabb problémát az oktrojált jogszabályok kérdése jelentette.² Miután a vármegyék meghatározó hányada deklarálta, hogy csak a magyar törvények talaján látja lehetségesnek az igazságszolgáltatás újraservezését, az Apponyi György országbíró elnöklete alatt 1861. január 23-án összeült Országbírói Értekezlet résztvevői számára adott volt a feladat: meg kellett határozniuk, hogy milyen mértékben volt lehetséges a magyar törvények visszaállítása a jogbiztonság sérelme nélkül.³

Az Értekezlet a sajtójogra vonatkozó javaslat kidolgozásával a büntetőjoggal foglalkozó álválasztmányt bízta meg. A bizottság tagja volt Deák Ferenc, Zádor György, Tóth Lőrinc és Szabó Samu, akik egyhangúlag az 1848. évi törvénycikk visszaállítását szorgalmazták. Úgy vélték, hogy „az osztrák sajtótörvénynek rendkívül határozatlan, főltöte messze terjedő önkényes rendeletei, mik az alkotmányosságnak még csak legtávolabbi eszméjével is egyenes ellentétben vannak, (...) többé fenn nem tarthatók. Alkotmányos országban a sajtó szabad mozgása mulhatatlanul szükséges; az osztrák sajtótörvények és rendeletek mellett pedig a sajtó csak akkor mozoghat, midőn a törvény alszik. De ha sokkal kevésbbé volnának is hiányosak ezen törvények, további fenntartásukat még sem helyeselhetnék, mert van Magyarországnak sajtótörvénye, (...) mely elég szigorú arra, hogy az államot minden féktelenség ellen megvédje, és elég határozott arra, hogy a sajtónak szabadabb mozgathatást

biztosítson, és egyeseknek az önkény ellen oltalmat nyújtson.”⁴

A sajtótörvény kérdése rövid ideig volt az Országbírói Értekezlet napirendjén. Az alválasztmány álláspontját Tóth Lőrinc ismertette 1861. február 18-án, hangsúlyozva, hogy az 1848. évi törvényhez képest semmiféle változtatást nem javasoltak. Deák Ferenc hozzátette, amennyiben az értekezlet a magyar törvények minél teljesebb visszaállítására törekszik, e törvénycikk „visszaállítása iránt nehézség nem foroghat fenn.”⁵ Apponyi György – ellenvetés hiányában – jelezte, hogy a sajtótörvény ügyében született javaslatot fel fogja terjeszteni elfogadásra.

Az 1848. évi törvénycikk ismételt hatályba lépésére 1861-ben mégsem került sor. Lónyay Menyhért naplójának tanúsága szerint Apponyi arról tájékoztatta őt március végén, hogy Bécsben jóváhagyták az Országbírói Értekezlet javaslatait – a sajtótörvény kivételével.⁶ Valójában ekkor még komoly viták zajlottak az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokról a bécsi minisztertanács ülésein, és az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok végső szövege sem tett említést az 1848. évi 18. törvénycikkről.

Átmeneti szabályokra viszont komoly szükség mutatkozott, mivel az 1848 előtti magyar jog szerint a sajtót a Helytartótanácsnak kellett volna ellenőriznie. Ehhez képest Ferenc József 1860. október 20-án kiadott kéziratai egyértelműen arról tanúskodtak, hogy az 1849 után alakult hatóságok változatlan hatáskörrel működhetnek tovább, így a sajtó kontrollja továbbra is a rendőri hatóságok hatáskörében maradt. A konzervatív magyar politikusok ugyan kísérletet tettek a magyarországi rendőrhatalóságok felosztatására, de ez irányú törekvéseiknek a bécsi kormány gátat szabott. Az

osztrák miniszterek álláspontja szerint a rendőrség nélkülözhetetlen volt a közrend fenntartásában.⁷

Miután 1861. július 23-án a Magyar Királyi Curia teljes vegyes ülése kimondta, hogy amíg a magyar országgyűlés nem válik képessé a törvényalkotásra, addig a Curia saját eljárásában az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat kötelező zsinórmérték gyanánt fogja alkalmazni, kérdésessé vált, hogy a jövőben a magyar bírának mely jogszabály alapján kell ítélniük a sajtóperekben. Egyesek az Országbírói Értekezlet „hallgatásából” az 1852. évi sajtórendtartás hatályban maradására következtettek, míg mások azzal érveltek, hogy az 1848 előtti büntetőjogi normák visszaállításából logikus következett a *Press-Ordnung* hatályon kívül helyezése, tekintettel annak szoros kapcsolatára az 1852. évi *Strafgesetz*-cel. Utóbbi nézet hívei sem tudták azonban az 1848. évi sajtótörvény alkalmazásának lehetőségét igazolni, hiszen annak érvényességét az uralkodó deklaráltnak tagadta.

Az alkalmazandó jog kérdése nemcsak elvi problémát jelentett. Fluck Edének, a felségsértési és hűtlenségi ügyekben a törvényszéki vizsgálatot indítványozni hivatott királyi jogügyigazgatóknak állást kellett foglalnia két kifogásolt újságcikk kapcsán,⁸ hogy hűtlenség esetén milyen jogszabályokat lehet figyelembe venni. Összesen három sorolt fel: Szent István dekrétumai második könyvének 51. fejezetét, Könyves Kálmán dekrétumai második könyvének második fejezetét, valamint a Tripartitum első részének 14. fejezetét. Releváns rendelkezést tartalmazott az 1848. évi sajtótörvény 7. §-a is, de az uralkodói álláspont miatt azt Fluck nem vette figyelembe. Végül a megjelent írás „érzékenyen sértő” tartalma

ellenére sem emeltek vádat az ügyben, miután az alkalmazható jogforrások alapján a bíróság várhatóan felmentő ítéletet hozott volna – bűncselekmény hiányában.⁹

A felmerülő problémákat érzékelte Károlyi László tanácsos, a Helytartótanács ideiglenes elnöke, aki 1861 szeptemberében egyenesen úgy vélekedett, hogy Magyarországnak nincs sajtótörvénye. Sajtóvétségek esetében (amelyek száma viszont egyre csak emelkedett) az egyetlen lehetőséget a sajtótermek rendőrség általi lefoglalásában látta. Ennek törvényes mivoltáról sem volt azonban meggyőződve, mert a lefoglalást a „fenyítő pernek” kellett volna követnie, amelynek viszont egyértelműen hiányzott a törvényes alapja az osztrák büntető törvények hatályon kívül helyezése révén.¹⁰

Károlyi László a megoldást Apponyi Györgynek az 1848. évi sajtótörvény visszaállítására irányuló indítványának jóváhagyásában látta, mivel az „nemcsak szabatos és helyes közjogi alapokon nyugszik, hanem minden tekintetben oly szigorú szabályokat tartalmaz magában, hogy azoknak életbe léptetése ellen a jelenlegi izgatott állapotban nem foroghat alapos nehézség fenn.”¹¹

Kollégája, Pápay István különvéleményt készített az ügyben. Az 1848. évi sajtótörvényről kijelentette, hogy a császár soha nem fogja azt elfogadni az esküdtszéki eljárásra vonatkozó rendelkezései miatt. A törvény cikk továbbá eltörölte az előzetes cenzúrát, amelynek átmeneti fenntartását ő a közügyek már egyébként is zaklatott állapotára tekintettel szükségesnek látta. Pápay nem értett egyet azzal az érveléssel sem, hogy az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok vagy éppen az Októberi Diploma hatályon kívül helyezte volna

a *Press-Ordnungot*, így annak hatálya nézete szerint változatlanul fennállt. Forgách Antal, akit az uralkodó 1861 júliusában nevezett ki magyar udvari kancellárrá, Pápayval értett egyet.¹² A valódi problémát azonban változatlanul az jelentette, hogy a magyarországi bíróságok nem igazán tűntek hajlandónak az osztrák sajtórendtartás alkalmazására, még akkor sem, ha az 1848 előtti magyar törvények nem tartalmaztak elégséges rendelkezéseket a sajtó útján megvalósítható jogsértések megelőzésére.

Károlyi László ezt követően Apponyi Györgyöt bízta meg egy javaslat kidolgozásával, amelyben az 1852. évi sajtórendtartás rendelkezéseit kellett volna összhangba hozni az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokkal. Károlyi egyúttal figyelmeztette a szerkesztőket, hogy a jövőben szigorúbban fognak eljárni, és nyomatékosan kérte, hogy ne jelenjenek meg olyan cikkek, amelyek a közvélemény felhergelésére és a kormány intézkedéseinek nevésségessé tételére irányulnak (gondolva itt például a katonaság részvételével történő adóbehajtásra).¹³

A helyzetet végül a császár 1861. november 5-én kelt rendelete „oldotta meg”. Ferenc József a magyarországi sajtópereket hadbírószám alá utalta, amelyek számára természetesen nem okozott problémát, hogy az osztrák jog alapján ítéljenek.¹⁴ A provizórium időszakának kezdetét jelző rendelkezések visszalépést jelentettek az Októberi Diplomát követő helyzethez képest: a katonai bíróságok hatáskörének kiterjesztésével együtt a cenzúra is szigorodott. A sajtórendtartás pedig a provizórium végéig hatályban maradt annak ellenére, hogy Ausztriában 1862-ben modernebb jogszabályt fogadtak el. Ennek megfelelően

nem csodálkozhatunk, hogy Kassay Adolf 1862-ben és 1864-ben kiadott könyvében egyaránt az szerepelt, hogy „*sajtóügyeinket az 1852. évi osztrák sajtórendtartás szerint bírálják el*”.¹⁵

Hivatkozások:

- 1 A magyar nyelvű szöveg itt érhető el: *Függelék az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokhoz* 3/2, 22-44. p.
- 2 A korabeli folyóiratok közül a Pesti Napló 1860 novemberében nyíltan kiállt az 1848-as törvény visszaállítása mellett. Lásd: Kecskeméthy Aurél: *Vázlatok egy év történetéből*. Pest, 1862. Emich Gusztáv. 26. p.
- 3 Lásd: Képesy Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. Budapest, 2023. Gondolat.
- 4 Ráth György: *Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában*. Pest, 1861. Landerer és Heckenast, 1. kötet. 192-193. p.
- 5 Ráth, 1861. 2. kötet. 85-86. p.
- 6 Deák Ágnes (szerk.): *Lónyay Menyhért naplója 1860–1861*. Budapest, 2003. Századvég. 173. p.
- 7 Deák Ágnes: *Suttogások és hallgatások*. Budapest, 2018. Osiris. 18. p.
- 8 Deák, 2018. 26 p.
- 9 Deák, 2018. 28 p.
- 10 Deák, 2018. 30 p.
- 11 Deák, 2018. 30 p.
- 12 Deák, 2018. 32 p.
- 13 Deák, 2018. 33 p.
- 14 Deák, 2018. 41. p.
- 15 Lásd: Kassay Adolf: *Magyar büntetőtörvények a bűnvádi eljárás az országbírói értekezlet szabályai szerint*. Pest, 1862. Lampel. 2. p.

Kép elérhetősége:

1. oldal: Apponyi György országbíró. <https://albert.rct.uk/collections/photographs-collection/portraiture/gyorgy-apponyi-1808-99> (2024. szeptember 10.)

A cikkekben feltüntetett állítások a szerző saját véleményét képezik.

A blogon megjelent művek utánközlése csak a szerző és a szerkesztőbizottság engedélyével lehetséges. Ennek megszegése jogi felelősségre vonást eredményez.

Erre, a blogon megjelent írásra a következőképp lehet hivatkozni:

Képesy Imre: Sajtó – sajtójog nélkül? In: **JOG.történet**. A HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2024. szeptember 16. mtejogtortenet.elte.hu/blog/kepessy-imre-sajtójog-1861-ben